

| VERESS EMŐD

Miért is maradt „alkalmazásban” az Optk. Erdélyben a kiegyezés után?

Why Did the Austrian General Civil Code Remain “in Application” in Transylvania After the Compromise?

Abstract: The article examines why the Austrian General Civil Code (ABGB) continued to apply in Transylvania after the Compromise and the Union (1867–1868), notwithstanding the restoration of political unity. Following Ferenc Raffay, it outlines the “territorial fragmentation” of private law: while in Hungary the ABGB was abrogated in 1861 and historical Hungarian private law prevailed, in Transylvania the ABGB, introduced in 1853, remained in force – indeed into the 1940s – even after the change of sovereignty. After the Austro-Hungarian Compromise, the government “temporarily” maintained the law then in force in Transylvania, producing a dualism in private law: historical Hungarian law in Hungary, the ABGB in Transylvania. In the 1868 parliamentary debate, Transylvanian deputies (Teleki, Tisza, Gál) pressed for immediate legal unification, but the government (Nárai Szabó) deferred the decision, invoking the imminent adoption of a civil code. As a consequence, a distinct Transylvanian variant of the ABGB emerged, and unification of private law never materialized.

Keywords: Transylvania, ABGB, codification, legal unification, Austro-Hungarian Compromise

Összefoglaló: A tanulmány azt vizsgálja, miért maradt alkalmazásban az osztrák Általános Polgári Törvénykönyv (Optk.) Erdélyben a kiegyezés és az unió (1867–1868) után is, noha politikailag helyreállt az egység. Raffay Ferenc nyomán bemutatja a „területi szakadozottságot”: míg Magyarországon 1861-ben kivezették az Optk.-t, és a történeti magánjog érvényesült, Erdélyben az 1853-ban bevezetett Optk. tovább élt, sőt az 1940-es évekig fennmaradt, még az impériumváltás után is. A kiegyezés után a kormány „ideiglenesen” fenntartotta Erdélyben a hatályos jogot, így magánjogi kettősség alakult ki: Magyarországon a történeti magyar jog, Erdélyben az Optk. Az 1868-as országgyűlési vitában erdélyi képviselők (Teleki, Tisza, Gál) azonnali jogegységet sürgettek, ám a kormány (Nárai Szabó) a polgári törvénykönyv gyors elfogadására hivatkozva halogatta a döntést. Ennek következményeként az Optk. sajátos erdélyi változata alakult ki, és a magánjogi jogegység soha nem jött létre.

Kulcsszavak: Erdély, Optk., kodifikáció, jogegység, kiegyezés

1. „A magánjog terén nálunk fennálló területi szakadozottság”

Erdély a mohácsi vész és az ország három részre szakadása óta sajátos jogfejlődési utat járt be.¹ Ha az erdélyi (magán)jogtörténetet szakaszolni akarnánk, érdekes idővonal rajzolódna ki: a) az 1000–1526 közötti magyar törvények Erdélyben is hatályosak; b) ahogy az eperjesi jogakadémia neves professzora, Raffay Ferenc² fogalmaz, a mohácsi csatavesztést és az ország három részre szakadását követően, „1526-tól, illetve 1540-től 1848-ig Erdélynek külön törvényhozása volt, s az ezen időközben hozott magyar törvények Erdélyre nem vonatkoznak”;³ c) Erdélyben az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyvet (Optk.) az 1853. május 29-én kelt császári nyílt parancs léptette életbe, 1853. szeptember 1-től; szintén Raffay szavait hivatkozva, „Erdély külön törvényei, az 1853. május 29-iki nyílt parancs XII-ik cikkének 5-ik pontjában, az öröklés és a házassági vagyoni jog tekintetében átmenetileg tett kivételektől, valamint az 1868:XLIII. tc.⁴ 14. §-ában foglalt ama rendelkezéstől eltekintve, hogy a bevett vallások jogegyenlőségére vonatkozó szabályok nemcsak érvényben maradnak, hanem a görög- és örmény-katolikus, valamint a görög-keleti egyházakra is kiterjesztetnek, az Optk. életbeléptetésével hatályukat veszítették”;⁵ d) Magyarországon az Optk. rövid ideig volt hatályban, és már a kiegyezés előtt hatályát is veszítette; e) ezzel szemben Erdélyben a Magyarországgal történő unió (1868) után is számítva az Optk. „alkalmazásban” maradt, elvileg „átmenetileg”, „ideiglenesen”, „amíg az országgyűlés nem intézkedik”, „vagyis amíg magyar törvényt az illető tárgyról nem hoznak”.⁶ Ez az átmenet és ideiglenesség valójában egészen az 1940-es évekig fennmaradt, még akkor is, amikor már Erdély nem képezte Magyarország részét (1918/1920-tól).

A partikuláris jogok párhuzamos fennállását írta le Raffay Ferenc a XX. század elején úgy, mint „a magánjog terén nálunk fennálló területi szakadozottság”.⁷ De felmerül a kérdés, hogy a kiegyezés és az unió nem adott volna esélyt a jog egységesítésére? Adott, viszont ezzel az eséllyel valamilyen okból a kormányzó elit nem élt. Hogy mi is történt akkor, 1868-ban, miért vesztett el az esély, ez képezi a vizsgálat tárgyát. A kiindulópont azonban 1848.

1 Az erdélyi jogfejlődésről általánosan lásd VERESS Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*. 2. kiadás, Forum Iuris Kiadó–HVG ORAC, Kolozsvár–Budapest, 2020.

2 Raffay Ferencről lásd VERESS Emőd: *Emlékezés Raffay Ferencre (1870–1907)*, Erdélyi Jogélet, 2025/1, 7–8.

3 RAFFAY Ferenc: *A magyar magánjog kézikönyve*, II, 3. kiadás, Pannonia, Győr, 1909, 16.

4 1868. évi XLIII. törvénycikk Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályozásáról.

5 RAFFAY: *i. m.*, 16.

6 *Uo.*, 27.

7 *Uo.*, 66.

2. „A ministerium (...) alapján a polgári törvénykönyvet ki fogja dolgozni”

Az 1848. évi XV. törvénycikk az ősiség eltörléséről kimondta, hogy „*a ministerium az ősiség teljes és tökéletes eltörlésének alapján a polgári törvénykönyvet ki fogja dolgozni, és ezen törvénykönyv javaslatát a legközelebbi országgyűlés elibe terjesztendi*” (1. §). Egyértelműen látszik, hogy a polgári törvénykönyv megalkotását az 1848-as törvényhozás programadó jogszabályban vállalta fel.

Magyarországon a XIX. század első felében, a polgári átalakulás (a „reformkor”) folyamán is a régi, középkori eredetű, szokásokon alapuló, úgynevezett történelmi magánjog volt hatályban.⁸ A reformkorban viszont már komolyan felmerült a francia ihletettséggű polgári jogi kodifikáció igénye. „*A reformkor tehát – a polgári rendet kiépítő és megszilárdító törvényalkotások közül a legfontosabbnak tartva – méhében hordta a polgári törvénykönyvet.*”⁹ Érdemes megemlíteni Szalay László 1840-ben megjelent *Codificatio* című – akár programiratnak is minősíthető – írását,¹⁰ amely a kodifikáció szükségességét vezeti le, és a német történelmi jogi iskolának és Savignynek a kodifikációt tulajdonképpen elutasító, legalábbis időszerűtlennek tartó álláspontja ellen érvel.

Szalay másik írásában a francia modellt tartotta követendőnek: „*S most vessünk egy pillanatot a francia törvényhozásra, mely tisztán minden feudális vegyülettől, típusa, vagy ha úgy tetszik, tükre a polgári haladás eszméinek, szükségeinek, irányának; mely, úgyszólván, törvényes formulázása az újabb polgárosodásnak; melynek feléről, mint helyesen megjegyeztetett nem mondhatni: ime ezt megtartá magának a parancsoló osztály, – s másik feléről: ezt közössé tevő az engedelmeskedőkkel; mely egy nemzetnek egyes vezérelvek és vezéreszmék útján leszármazott, s mindamellet minden utópiai kísérletektől távol, kitűnően gyakorlati, valóságos köztörvénye [...]. A francia polgári törvény egy századdal áll előtte a történelmi vegyületekre oltott egyéb ilyennemű gyűjteményeknek.*”¹¹

Nizsalovszky Endre szerint „*Szalaynak a kodifikációról vallott alaptétele, hogy a törvénykódex természeténél fogva új korszakot igyekszik megnyitni, a történelmi elemeknek s a fokkénti fejlődés szövedékének feloldatása által. Ismerjük azt a véleményét is, hogy a francia Code mutatja meg legjobban e cél megvalósításának, a haladásnak az útját.*”¹² Azt is fontos

8 A kérdésről részletesen lásd például HOMOKI-NAGY Mária: *A magyar magánjogi kodifikáció első lépései = Emlékkönyv Dr. Szabó András 70. születésnapjára*, szerk. TÓTH Károly, JATE Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1998, 149–160.

9 MÁDL Ferenc: *Magyarország első polgári törvénykönyve – az 1959. évi IV. törvény – a polgári jogi kodifikáció történetének tükrében*. (A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történelmi Tudományok Osztályának Közleményei, X. kötet) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 46.

10 SZALAY László: *Codificatio*, Budapesti Szemle, 1840/1, 238–260.

11 SZALAY László: *Tévedések II. = Publicistai dolgozatok*, II, szerk. SZALAY László, Heckenast Gusztáv, Pest, 1847, 67.

12 NIZSALOVSKY Endre: *Szalay László kodifikációs külföldi kapcsolatai és a sioni epizód*. (A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történelmi Tudományok Osztályának Közleményei, XIV. kötet, 1–2. sz.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964, 24. A francia kódexet vette át például Románia. E jogi „transzplanttal” kapcsolatos bonyodalmakról lásd: VERESS Emőd: *Az 1864. évi román Polgári törvénykönyv: hét-hét év az „idegen” jog átültetése ellen és mellett*, Jogtudományi Közöny, 2024/6, 273–282.

leszögezni, hogy valójában ez nem volt kizárólagos álláspont, kodifikációt sokan kifejezetten elleneztek.¹³

Az elutasító állásponttal szemben, a korábban rögzítettek szerint, az 1848. évi XV. törvénycikk „megígérte” a polgári törvénykönyv megalkotását. A törvénykönyv kidolgozásának a munkálatait Szalay László vezette volna.¹⁴

A feladatmeghatározó norma nem fejthette ki a hatását: a forradalom bukása miatt a törvénykönyv nem készülhetett el. Ahogy Mádl Ferenc fogalmazott: „*A forradalom és szabadságharc elbukott. Az országra Világos gyásza és felhője borult. Sorsát osztotta a polgári jogi kodifikáció fiatal hajtása: a tervbe vett polgári törvénykönyv is.*”¹⁵ Mádl azt is bizonyította, hogy szövegszerű tervezet sem készült. Magánjogi reformot, a polgári korra jellemző szabad tulajdoni rendszerre vonatkozó részletszabályokat az 1852. november 29-én kihirdetett ősiségi pátenst tartalmazta (adományrendszer eltörlése, öröklés, tulajdonjog-átruházást lehetővé tevő szerződések, birtokzálog).¹⁶

A magyar kodifikáció projektje – legalábbis pillanatnyilag – elbukott.

3. „Megérkezett az új osztrák postakocsin az 1811. évi osztrák polgári törvénykönyv”

A magyar kódex helyett azonban megérkezett az osztrák. Az 1848–49-es forradalom leverése után a Haynau nevével jelzett véres megtorlásokat (több mint száz ember, például Batthyány Lajos vagy az aradi vértanúk kivégzését) követő neoabszolutista berendezkedést az erőltetett osztrák birodalmi egységesítés jellemezte. Ennek a gondolatnak a jegyében merült fel a magánjog vonatkozásában az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Optk.) bevezetése Magyarországon. Az Optk. bevezetésének előkészítését már 1850 elején elkezdték. Eredetileg az Optk.-n alapuló új törvények megalkotása révén képzelték el a birodalmi jogegységesítést. Végül az Optk. teljes bevezetésének az álláspontja győzött.

Az Optk. bevezetésére Magyarországon az 1852. november 29-ei császári nyílt paranccsal (pátenssal), 1853. május 1-jei hatállyal,¹⁷ Erdélyben az 1853. május 29-ei

13 A XIX. és XX. századi kodifikációellenes álláspontokról és érveikről részletesen lásd VERESS Emőd: *Fejezetek a magyar magánjogi kodifikáció történetéből – európai kitekintéssel*, Forum Iuris, Kolozsvár, 2022; illetve VERESS Emőd: *Szladits Károly és a magyar magánjogi kodifikáció*, Magyar Jog, 2024/4, 210–217.

14 Szalay Lászlóról lásd például NIZSALOVSKY: *i. m.*, 17–27.

15 MÁDL: *i. m.*, 51. Az 1848-as kodifikációs tervekről lásd: BALOGH Judit: *A magánjog átalakításának 1848-as kísérlete és az osztrák jog uralma*, Jogtudományi Közlöny, 1999/10, 409–416.

16 Vö. HOMOKI-NAGY Mária: *A magyar magánjog fejlődését befolyásoló jogforrások a neoabszolutizmus idején = Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*, szerk. HOMOKI-NAGY Mária, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2018, 433–443, 434.

17 Vö. *Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich*, 246/29. Nov. 1852. Az Optk. bevezetéséről Magyarországon lásd még HOMOKI-NAGY Mária: *Az osztrák polgári törvénykönyv és a kiegészítés*, Jogtörténeti Szemle, 2007/3, 16–23; Vékás Lajos: *Az ausztriai magánjog az Országbírói Értekezlet utáni magyar magánjogban*, Erdélyi Jogélet, 2025/1, 9–20, 10–12.

császári nyílt paranccsal, 1853. szeptember 1-jei hatállyal került sor.¹⁸ Az Optk. szövegét a pátensek szerint magyarul is ki kellett volna hirdetni, a fordítás azonban a kihirdetés pillanatában még nem készült el, a hivatalos lap is csak a pátenseket közölte. Ezért az Optk. csak könyv alakjában jelent meg, viszont az első kétnyelvű, magyar–német változat is gyorsan, már 1853-ban elkészült.¹⁹ Ezt több magyar nyelvű kiadás is követte (például 1865, 1884, 1894, 1907, 1916-ban).²⁰

Az Optk. bevezetését Magyarországon külső kényszerként, valóságos büntetésként értékelték, amely a magyar jogfejlődést megtöri és idegen jogszabályt eröltet Magyarországra, de az ellenézés alapjául szolgált a régi társadalmi rend (a nemesi vagyoni jogi kötöttségek, kiemelten a nemrég eltörölt ősiség) fenntartásának igénye is. Ez a cél ellentétes volt az Optk. modernizációs tartalmú rendelkezéseivel. Grosschmid Béni egyébként „alkalmazásban” és nem hatályban lévő Optk.-ról beszélt, a hatályba léptetés legitimitáshiányára utalva.²¹ Sándorfy Kamill szavaival „1853-ban megérkezett az új osztrák postakocsin az 1811. évi osztrák polgári törvénykönyv”.²²

4. „A magyar polgári anyagi magántörvények visszaállítatnak”

1860-ban az Októberi Diploma az Optk. alkotmányos alapjait megszüntette, mert visszaállította a magyar Országgyűlést. A császár által összehívott Országbírói Értekezleten 1861-ben az Optk.-nak a magyar polgári törvénykönyv megalkotásáig való további alkalmazása kisebbségi álláspont maradt. Az Országbírói Értekezlet elfogadta az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat, amely többek között azt is kimondta, hogy „a magyar polgári anyagi magántörvények visszaállítatnak...”, azaz 1861. július 23-tól ismét a régi magyar (szokás)jog vált alkalmazandóvá (kivételt képez a telekkönyvi jog, amelyet fenntartottak).²³

18 Vö. *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich*, 99/29. Mai 1853. Az erdélyi szászok egyébként már 1851-ben kérték az Optk. bevezetését, megfontolás tárgyát az képezte, hogy csak a szász vidékeken, vagy Erdély egészében léptessék hatályba az osztrák magánjogi törvénykönyvet.

19 GEDEON Magdolna: *Az osztrák polgári törvénykönyv bevezetése Magyarországon*, Klió, 2011/4, 78–83, 80. A kétnyelvű kötetek Bécsben jelentek meg.

20 Az Optk. gyakorlati alkalmazásáról lásd például HOMOKI-NAGY Mária: *Megjegyzések a magyar szerződési jogfejlődéséhez = Ünnepi kötet Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 80. születésnapjára*, szerk. JAKAB ÉVA, POZSONYI Norbert, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2014, 209–220.

21 GROSSCHMID Béni: *Magánjogi előadások. Jogszabálytan*, Athenaeum, Budapest, 1905, 36. A magyar büntető-törvénykönyvek (1878:V. törvénycikk és 1879:XL. törvénycikk) életbe léptetéséről szóló 1880. évi XXXVII. törvénycikk is az „ország erdélyi részeiben [...] alkalmazásban levő polgári törvénykönyvről” rendelkezett (24. §).

22 SÁNDORFY Kamill: *Miért maradt meg Erdélyben az osztrák polgári törvénykönyv*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1941/1, 85–110, 86.

23 Az ősiség eltörlését elrendelő 1848. évi XV. törvénycikkkel szemben az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok átmertették az ősiség legtöbb elemét. Mádl Ferenc álláspontja szerint „ami most már az Országbírói Értekezlet és a polgári jogi kodifikáció további sorsát illeti, a feudális erők – bár a kodifikáció gondolatát nyíltan nem tagadták meg – az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok első 23 szakaszában oly körülmények között rendezkedtek be, hogy rájuk nézve bármely új törvény

Szladits Károly szögezte le, hogy 1861-ben nem ment simán az Optk. hatályon kívül helyezése, illetőleg a telekkönyvi jog területére szorítása, mert tekintélyes pártja volt annak, hogy ősi jogunknak a '48-as törvényhozással máris romba döntött épületét teljesen takarítsuk el, és helyette maradjunk benne az Optk. lakályos épületében. Ekkor erős küzdelmet vívott a történeti jogfolytonosság eszméje a kényelmi szemponttal.²⁴ De az Optk. ellen a kodifikációellenes és a saját magyar kodifikációt szorgalmazó erők is összefogtak. Az Optk. hatályvesztése azonban nem jelentette az Optk. hatásának a végét, hiszen elsősorban a vagyonjog szokásjogi rendszere is, az átvétel folytán, tekintélyes részben az Optk. szabályvilágában gyökerezett.²⁵

Az Optk. hatályvesztésének következményeként, Szladits álláspontja szerint „1861 óta a magyar magánjogban voltaképpen fennakadt az írott törvény uralma, hogy a legkényesebb jogviszonyokat az 'esetjog' szabályozza”.²⁶ Valóban a korabeli magyar magánjogban a törvény mellett elsődleges forrás a szokásjog volt, sőt, a magyar magánjog nagyobb részében a szokásjog mint törvényi jog: a gyakorlás útján kialakult jogsabályok tömege volt.²⁷

Amit rögzítenünk kell: 1861-ben az Optk. Magyarország területén hatályát veszítette, de Erdélyben, amely az 1848–49-es első, rövid „uniót” tekintve a Habsburg-koronához tartozó különálló államnak minősült, az Optk. 1861-et követően is hatályban maradt. Ezzel a lépéssel nyílt ki végleg az a bizonyos jogi olló: míg Magyarország – legalábbis formálisan – visszatért saját jogrendjéhez, addig a különálló közigazgatású Erdélyben az Optk. változatlanul hatályban maradt, megteremtve a kiegészítés utáni évtizedek egyik legösszetettebb jogi anomáliáját.

vagy törvénykönyv csak rosszabbat hozhatott volna. Ennek az első perctől fogva nagyon is tudatában voltak. Lényegében ez az oka annak, hogy így vagy úgy, de mindig megakadályozták a kodifikációs munkálatok eredményes befejezését. Mindezekért az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok – a jogi forma különös alakját testesítve meg – a jövőre nézve egyszerű létüknél fogva a polgári jogi kodifikáció egyik legkomolyabb akadályát jelentették.” Lásd MÁDL: i. m., 57. Az Országbírói Értekezletről részletesen lásd KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*, Gondolat, Budapest, 2023.

²⁴ SZLADITS Károly: *Az Erdély-részi magánjog*, Gazdasági Jog, 1940/8, 467. Szladits szerint „az Országbírói Értekezlet bölcsessége, Deák Ferenc és Horváth Boldizsár vezérlésével, a történeti jog mellett döntött, habár nem is azzal a radikalizmussal, amelyet Tóth Lőrincék pártja követelt. De még így is megtörtént, hogy 1870-ben az első magyar jogászgyűlésen a magyar ügyvédség egyik vezéralakja, Hodossy Imre, indítványt tett az Opt. visszaállítása érdekében, szerencsére sikertelenül.” Lásd: *Uo.*, 468.

²⁵ SZLADITS Károly: *Az osztrák polgári törvénykönyv novella-javaslatáról*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1908/284, 3. Erről a folyamatról osztrák szemszögből lásd Christian NESCHWARA: *Az osztrák jog Magyarországon*, Jogtörténeti Szemle, 2007/3, 42–46.

²⁶ *Vö. Pesti Napló*, 1929. november 24., 36. o.

²⁷ Szladits szerint „a jogsabályt alkotó közakarát kétféleképpen nyilvánulhat. Először is úgy, hogy a közületnek a jogalkotásra rendelt szerve valamit jogsabálynak kijelent. Másodsor pedig úgy, hogy a közület a maga külső rendjében – az ú. n. jogéletben vagy jogi forgalomban – olyan cselekvésmódot – gyakorlatot vagy szokást – folytat, amelyből kétségtelen, hogy az alkalmazkodást ehhez a renchez jogsabály erejével követeli meg [...] A szokásjog esetében – mégha írásba foglalják is – szabály szerint nem valamely szöveg, hanem mindig a gyakorlatban nyilvánuló jogi gondolat (jogelv) az, amely kötelező; a szokásjogot ehhez képest nem írott jognak mondjuk.” *Vö. SZLADITS Károly: Szászy Béla, Jogtudományi Közöny, 1932/24, 27–28. Lásd még WENZEL Gusztáv: A magyar és erdélyi magánjog rendszere*, I, Kir. M. Egyetemi Nyomda, Buda, 1863, 50–60.

Azokat az erdélyi kísérleteket, amelyek az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat alkalmazni próbálták, a császár leállította:

„tudomásomra jutott, hogy Erdély nagyfejedelemségemben némely törvényhatóságok, valamint a királyi tábla is törvénykezési eljárásaikban szabályként elfogadták a Magyarországra nézve általam helybenhagyott országbírói értekezlet javaslatait. Ezen, 1860. dec. 21-ki kéziratom azon rendeletével, melynélfogva a polgári s büntető jogra vonatkozó minden szabályok a törvényhozás útján eszközendő változtatásig fentartandók, egyenesen ellenkező eljárásért mindazoknak, kik rendeleteim ilyeszerű mellőzésében részesek, elégületlenségemet fejezem ki; erdélyi udvari korlátnokságom elnökségének meghagyom, miszerint az illetőkkel tudassa, a kir. tábla elnökét báró Apor Károlyt pedig személyesen felelőssé tegye az iránt, hogy 1860. dec. 21-i kéziratom értelmében minden polgári és büntetőjogi szabályok, intézmények teljes érvényükben fentartassanak s egész határozottsággal kezeltessenek, míg országgyűlés utjání megvitatas s állapítás folytán módosíttatni nem fognának.”²⁸

5. „A jelenleg Erdélyben hatályban levő törvénykezési és igazságügyi szabályok ideiglenesen fennmaradnak”

A fentieket erdélyi szempontok szerint összegezve, az 1848–49-es forradalom egyik alapvető követelése volt az unió. Az újraegyesítés Magyarország és Erdély között a szabadságharc során rövid időre meg is valósult, majd a kiegyezés következtében újra megvalósulhatott (1867–1868). A második uniónak a következtében merült fel a kodifikáció problémája: hogyan lehet kialakítani az újra egységes országban a jog egységét, a magyar jogi teret. 1853-ban, külön császári pátens alapján szintén az Optk. lépett hatályba Erdélyben, viszont az Országbírói Értekezlet munkálatai az akkor még elkülönülő Erdélyre nem terjedhettek ki.²⁹ Az unió pillanatában így az Optk. Erdélyben még hatályos volt, míg Magyarországon az Országbírói Értekezlet az Optk.-t már fél évtizeddel korábban kivette.

Az unió megvalósításának folyamatában fogadta el az összes felelős királyi miniszterium az erdélyi köztörvényhatóságok alkotmányos hatáskörének visszaállítása iránti, 1867. június 27-én közzétett rendeletét. E rendelet azt írta elő, hogy a „*lényegesen változott viszonyokhoz képest a magán jogérdekek sérelme, a közhitel megrendítése s az igazságszolgáltatási folytonosság fennakadása megelőztessék, a jelenleg Erdélyben hatályban levő törvénykezési és igazságügyi szabályok ideiglenesen fennmaradnak, és a megyei, vidéki és székelyszéki törvényszékek és bírói hatóságok is működéseiket ezek szerint kell hogy folytassák*” (14.3.).³⁰

28 Idézi KÉPESSY: *i. m.*, 198.

29 Talán érdemes megemlíteni, hogy báró Kemény Ferenc erdélyi kancellár megpróbálta, sikertelenül, az Országbírói Értekezlet határozatainak kiterjesztését Erdélyre. VÖ. SZLADITS: *Az Erdély-részi...*, *i. m.*, 468.

30 *Magyarországi Rendeletek Tára 1867*, Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1868, 191.

Ezt követően pedig a Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályozásáról szóló 1868. évi XLIII. törvénycikk is fenntartotta ezt az ideiglenes rendezést (12. §).

Vagyis Erdély és Magyarország között a közjogi egység helyreállt, viszont a magánjogi egység nem. Magyarországon továbbra is a történelmi magyar magánjog érvényesült, Erdélyben pedig az Optk. Így alakult ki a vita: hogyan egységesítsék a magyar magánjogot, konkrétan, mi legyen Erdéllyel és az ottani Optk.-val.

Két álláspont alakult ki. Az első szerint nincs miért az azonnali jogegységesítés útjára lépni, hiszen az 1848-ban megígért magyar polgári törvénykönyv hamarosan el fog készülni, és ennek az elfogadása fogja a várt egységes jogi teret megteremteni. Az ellentétes álláspont szerint a magyar polgári törvénykönyv gyors elfogadása illúzió, ezért a magyar jogot ki kell Erdélyre is terjeszteni, és így azonnal megvalósítani a jog egységességét, azonnal fel lehet és kell számolni az erdélyi magánjogi partikularizmust. Valójában, a hamarosan vizsgálni kívánt országgyűlési vitán túlmenően, egy harmadik álláspont is felmerült: elszigetelten szorgalmazták azt is, hogy a magyar magánjog modernizációját és a jog egységesítését az Optk. magyarországi visszavezetésének útján valósítsák meg.

6. „Évtizedeken át fog még Erdély nyakán maradni az osztrák anyagi törvény”

A két álláspont 1868 decemberében, az áprilisi törvények szentesítése után két évtizeddel „csapott” össze az Országgyűlésben, pontosabban a Képviselőházban. Az 1868. december 7-i ülésnapnak a napirendjén szerepelt az Erdélyben megszüntetendő osztrák törvényekről szóló törvényjavaslat. A törvényjavaslat szerint többek között *„az erdélyi területen az osztrák polgári törvénykönyv [...] hatálya megszüntetetik, és az anyagi magánjogot illető magyarországi törvények és törvényes szokás, úgy a mint jelenleg érvényben vannak [...] az erdélyi területre is kiterjesztetnek”*. A törvényjavaslatot számos erdélyi képviselő kezdeményezte.

A javaslatot a központi bizottság³¹ viszont negatívan véleményezte. Paiss Andor (Somogy megye, Marcali képviselője) olvasta fel a bizottság képviseletében az álláspontjukat.³² E szerint a központi bizottság ugyan teljesen át van hatva azon meggyőződésétől, hogy az egyé alakult ország számára mindenben egyenlően kötelező törvények életbe léptetése az egyesülés egyik legfőbb követelménye, és méltányolja is a törvényjavaslatot kezdeményező képviselők ez irányú törekvését. Mégis a bizottság a javaslat

31 A Képviselőház szerve. A képviselőket különböző osztályokba sorolták (például igazságügyi, pénzügyi, közlekedésügyi, közoktatásügyi, gazdasági stb. A javaslatok osztályok szintjén követő megvizsgálását követően került az egyes osztályok előadóiból alakult központi bizottság összehívására. A központi bizottság meghallgatta az egyes osztályok szintjén előadott nézeteket, a javaslatot megvitatta, és a többség írásba foglalt véleményének előterjesztésére egy előadót választott (az itt elemzett vitában Pais Andor a központi bizottság előadója). A kisebbségben maradt álláspontok előterjesztésére is volt lehetőség.

32 1868. december 5.

elutasítását ajánlotta, hogy legyen megfelelő idő az egységesítést előkészíteni. A központi bizottság a problémát gyakorlatilag megpróbálta áttolni az igazságügyi miniszter oldalára, akit utasítani kért, hogy a törvényes egységesítést előkészítse.³³

A vitában először id. Teleki Domokos gróf (Marosszék alsó ker. képviselője),³⁴ a törvényjavaslat egyik kezdeményezője szólalt fel. Először leszögezte, hogy azok alapján, amit a központi bizottság jelentésében előrebocsátott, mi sem lett volna természetesebb, mint hogy a törvényjavaslatnak az elfogadását ajánlja. Sérelmezte, hogy a minisztériumnak már másfél év adatott arra, hogy valamit cselekedjen, és mégsem történt semmi, nemcsak az osztrák magánjog megszüntetésének vonatkozásában, hanem még e magánjog legnyomasztóbban ható részei kapcsán sem.

Teleki Domokost egyébként úgy jellemezték, hogy „nem volt elragadó nagyszónok, mint pl. Wesselényi, Kemény Dénes³⁵ vagy Szász Károly s kivált beszéde elején akadozott, de mert mindannyiszor mélyen meg volt győződve állítása igazságáról, hatásosan beszélt, néha gúnyolódó, sőt olykor keserű is volt, de aztán visszatért az érzelmesség és igazság érzete nemes pátoszára, a vitatkozásokban döntő befolyást gyakorolt s felszólalásainak nyoma az országgyűlési iratokban mindenütt fellelhető. Véleményét mindannyiszor egyenesen leplezetlenül mondotta ki s habár, mint mondám, olykor a neveltségessé tétel és gúnyfegyvereit is használta [...], mégis az országgyűlés minden tagja előtt tekintélyben és kedveltségiben állott, mit különösen az által ért el egyfelől, hogy mindig a közös érdekeit tartván szem előtt, mellékcélokna soha egyetlen szavával sem szolgált eszközül...”³⁶

A törvényjavaslat másik kezdeményezője, Tisza László (Torda megyei képviselő)³⁷ újabb – elméleti és gyakorlati jelentőségű – érveket sorakoztatott fel. Ezeket a következőképpen összegezhetjük:

1. A törvényjavaslatot aláírók pártállásából látszik, hogy ez nem pártkérdés.
2. Az osztrák törvények erdélyi hatályának megszüntetését csaknem minden törvényhatóság kérte, 1861-ben még az erdélyi „fenséges” gubernium is, amelyet „az unió teljes végrehajtása iránti szeretettel vádolni nem lehet”.

33 *Képviselőházi irományok, 1865*, VII, Atheneum, Pest, 144.

34 *Teleki Domokos* (Marosvásárhely, 1810 – Kolozsvár, 1876) jogász, történész, politikus. Nagyenyeden tanult, majd Marosvásárhelyen a királyi ítélőtáblánál volt joggyakornok. Jogi tanulmányait Pesten teljesítette ki (1831–1832). Különböző intenzitással gyakorlatilag élete végéig részt vett a magyar és erdélyi politikában (csupán az 1848–49-es szabadságharc bukása után vonult vissza egy időre). Főbb művei: *Siebenbürgen und die österreichische Regierung in den letzten vier Jahren* (Leipzig, 1865); *A Hóra-támadás története* (Pest, 1865); *A székely határőrség története* (Budapest, 1877).

35 *Magyargyerőmonostori báró Kemény Dénes* (Csekelaka, 1803 – Buda, 1849) jogász, politikus, belügyminisztériumi államtitkár az 1848–49-es forradalom idején.

36 Vö. DEÁK Farkas: *Gróf Teleki Domokos emlékezete*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1881, 11.

37 *Borosjenői Tisza László* (1829, Geszt – 1902, Gmunden) jogász, az 1848–49-es szabadságharc hőse, Tisza Kálmán miniszterelnök testvére. A szabadságharcot követő emigrációjából 1852-ben tért haza erdélyi, nagycsányi birtokára. 1860-tól részt vett a politikában. Noha Tisza Kálmán ellenfelei Lászlót is a miniszterelnök hívei, a „mamelukok” közé sorolták, mégis elismerték a kvalitásait: Lászlónak „tüzes és bátor szíve volt”, „mint ilyen, kivált a Tisza-vérből”, „a harctéren oly sok dicső emléket hagyott, ki mint ember önfeláldozó, mint katona hős...” Politikusként ugyan „nem játszik méltó szerepet szívbéli erényeihez”, de „hazafiúi meggyőződéseit kétségbe nem vonhatja senki”... Lásd „II-ik Kákai Aranyos” [ÁBRÁNYI Kornél]: *Tisza Kálmán. Politikai élet- és jellemrajz*. 3. kiadás, Athenaeum, Budapest, 1878, 183.

3. A hazai törvények értelmében az elévülés 32 év, Erdélyben hol 30, hol csak 3 év.

4. A váltóképeség más Csucsán, mint a vele szomszédos Feketetón.

5. Erdélyben jelenleg semmi kereskedelmi törvény nincsen: valaki Csucsán a hiányos, de mégis meglévő magyar kereskedelmi törvények alapján áll, Feketetón már nem.³⁸

6. A magyar magánjog behozatala lehetséges, mert az századokon át fennállott, és helyette egy „*pennavakarintással*” hozták be az osztrák jogot.

7. Ha erdélyi részeknek hazafiúi hűségükről ismert fiai 20 éven át a hazai törvények oltalma és védelme alatt nem élhettek, a magyar kormány ne legyen okozója annak, hogy a lelkes hazafiak a magyar törvények szerint még csak meg se halhassanak.

A vitát Gál János (Oláhfalú város³⁹ képviselője, később kúriai bíró),⁴⁰ a törvényjavaslat másik kezdeményezője folytatta. Szerinte torzalkaja a bírósági keresetnek, ha

38 Magyarországon például társasági jogi szabályokat teremtett a közkeresetre összeálló társaságok jogviszonyairól szóló 1840. évi XVIII. törvénycikk. Magyarország és az egyesült Erdély vonatkozásában a gazdasági jogegységesítést az 1875. évi XXXVII. törvénycikk (Kereskedelmi törvény) szűk évtizeddel később elvégezte.

39 Mai nevén Szente gyháza (Vlăhița), város Hargita megyében, Romániában. Orbán Balázs szerint „*nevé onnan származtatják a hagyományok, hogy legelőbb egy Oláh János nevű pásztor telepedett oda, kinek számos fiai s utódai alapították az első települtről Oláh falujának nevezett falut. Vannak, kik azt állítják, hogy legelőbb oláh pásztorok települtek oda s onnan eredne a falu neve. Nem vitatom e kérdést; de ha telepedtek is oda oláhok, azok a székelyekkel elannyira egybe olvadnak, hogy most a két Oláhfalunak 3500 lélekre menő lakói mind törzs-gyökeres székelyek, mind buzgó katolikusok, igen erkölcsös, szorgalmas tevékeny és értelmes nép...*” (1868). Lásd: <https://mek.oszk.hu/04800/04804/html/18.html> (letöltés ideje: 2025. 04. 26.).

40 *Hilibi Gál János* (Kis-Magyar, 1799 – Budapest, 1891). Jogász, neves, több jogászt és történeészt is adó háromszéki székely család leszármazottja. 1849-ig gyakorló jogász, 1850-ben Bécsben dolgozott az úrbéri reformon, elutasította a bécsi Legfelsőbb Törvényszékre előadói kinevezését; 1857-től az erdélyi úrbéri főtörvényszéknél tanácsos, 1861-től az erdélyi királyi tábla ülnöke, ahonnan politikai okokból 1863-ban elbocsátották. 1865-ben helyezték vissza hivatalába. Amíg az összeférhetetlenség intézményét nem vezették be, országgyűlési képviselő is volt. Az összeférhetetlenség bevezetéséről lásd a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikk 8. §-át, amelyik a következőképpen rendelkezett:

„*A bíró nem lehet egyszersmind:*

a) országgyűlési képviselő;

b) gyakorló ügyvéd, vagy ügynök;

c) nem viselhet más, akár állami (polgári, katonai és fizeteses egyházi), akár törvényhatósági vagy községi valóságos vagy tiszteletbeli hivatalt vagy szolgálatot, kivéve a mennyiben 32 éves koráig a tartalékban vagy a honvédségnél való katonai szolgálatra a véderőről szóló törvény által kötelezve van;

d) nem lehet tanár vagy tanító;

e) nem folytathat kereskedést vagy iparüzletet vagy bármi oly foglalkozást mely a bírói hivatal függetlenségével össze nem fér, vagy mely által hivatalos kötelességei teljesítésében gátoltatnék;

f) nem lehet valamely politikai folyóiratnak sem tulajdonosa, sem kiadója sem szerkesztője.”

Gál János a legfőbb ítélőszék erdélyi osztályának bírója, majd ennek a Kúriával történő egyesítése után kúriai bíró 1885-ös nyugdíjazásáig. Feleségétől, Pekri Karolinától négy lánya született. Kuriozumnaként megjegyzem, hogy egy korabeli lap – még az országgyűlési tevékenysége kapcsán – gúnyos tárcájában írta róla, hogy „*egyenes utódja a Gallusoknak*”, aki választóit „*nem pergő pénzzel, nem csörömpölő ígérettel, hanem cuppanó csókkal kenyerzi le*”, aki „*Bach és Schmerling alatt csak azért szolgált, hogy a pénzt magyar ember kapja*”. Képviselőként pedig „*Oláhfalú tigrise*”. Vö. Magyar Polgár (Kolozsvár), 1868. május 31., 65. szám, 262. Másol

azt a már elfogadott perrendtartás szerint fogalmazzák meg, de az anyagi jogi igény alapja az Optk. A központi bizottság ellenvetése, hogy ilyen rövid idő alatt, mint amit a kezdeményezők kívántak (vagyis hogy az a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában megalkotott 1868. évi LIV. törvénycikk hatálybalépésével egyidejűleg szűnjön meg Erdélyben az Optk. hatálya) nem tudja az igazságügy-minisztérium megtenni az evégett szükséges intézkedéseket. Gál szerint „*maga az igen tisztelt igazságügyminiszter úr méltóztatott azon időt, amikor az új perrendtartás hatályba fog lépni, 1869. március 1-ére kitűzni*”. Tehát van még három hónap. 1861-ben a mostani tisztelt igazságügy-miniszter úr bölcsessége és legfőbb közreműködése mellett az országbírói értekezlet szintén három hónap alatt oldotta meg a régi magyar magánjog visszaállítását az osztrák jog helyett (1861. január 23–május 4.), akkor pedig nem csak az anyagi magánjog volt a kérdés.

Gál János a vitát a partikuláris jog visszasságainak ecsetelésével folytatta, anélkül, hogy Tisza Lászlót ismételte volna. Örökösödés vonatkozásában felhozta, hogy a magyar szabályok az ági (*ramusok* szerinti) öröklést írják elő, a magyar nemzet ősi jogfogalmai szerint, és ez nagyon is eltér az ausztriai örökösödéstől. Képzeljük el, hogy ugyanannak az embernek Magyarországon és Erdélyben is jószága van, és ő meghal egyenes leszármazó örökösök nélkül. Ettől a momentumtól kezdve a két öröklési jog teljesen más eredményekhez vezet, és ha ez így van, akkor nem két külön államról beszélünk-e? – tette fel a kérdést. Az öröklési jogi szabályokat egy nemzet magának századokon keresztül alkotta, és ezt, ha Magyarországon alkotmányos élet van, nem lehet megingatni valamely abszolútizmus erőszaka által. 1861-ben az Optk. hatályának megszüntetése Magyarországon a közvélemény nyomása alatt történt. Erdélyben is ugyanezt kéri a közvélemény.

És itt tért rá Gál János egy nagyon érdekes, releváns gondolatmenetre. Érdemes szó szerint idézni:

„A codificatio, mellyel az ellenvéleményűek reményt nyújtanak az osztrák törvényektől megszabadulásunkra, nem oly könnyen történik meg, mint ahogy némelyek reménylik. Valahol Európában a magánjogról codex készítettett, ez csak évtizedek munkája után jöhetett létre. Hogyan lehessen reményünk, hogy azt pl. egy rövid év múlva Magyarországon el fogják végezni? [...] Ha tehát a t. ház egy codificatio stádi-umára odázná el Erdélyben az anyagi osztrák törvények megszüntetését és a magyar anyagi jog bevitelét: évtizedeken át fog még Erdély nyakán maradni az osztrák anyagi törvény...”

Ezek után kérte Gál a tisztelt házat, hogy mivel nem forog nem lehetetlenség (nincs jogi akadály), és mivel az alkotmányosság és az unió azt kívánja, szüntettessenek meg az osztrák törvények Erdélyt továbbra is terhelni.

meg megvédik: amikor egy újságíró Nullibi Gál Jánosnak gúnyolta, akkor megírták róla, hogy nemcsak hogy jelen van, hanem mások hiányát is pótolja: omnibi Gál János. Lásd: Magyar Polgár (Kolozsvár), 1869. május 12., 56. szám, 240. Kétségtelen, hogy jól felkészült, józan gondolkodású jogász volt.

Az ellentétes álláspontot Nárai Szabó Miklós igazságügyi államtitkár⁴¹ képviselte:

„Természetesnek találja – mondja –, hogy Erdély minél előbb szabadulni kívánna az osztrák törvénytől, amint magunk is tettük, mihelyt a legelső alkalom kínálkozott, azonnal kiküszöböltük.⁴² Csakhogy igen lényeges különbség van köztünk és az erdélyi viszonyok között. Akkor, amikor az országbírói értekezlet következtében Magyarország az osztrák törvényeket hatályon kívül tette, ugyanakkor visszaállította a régi magyar törvényeket. Erdély azonban nem ezt akarja, nem azon törvényeket akarja visszaállítani, amelyek ott – vagyis Erdélyben – érvényben voltak, minekelőtte az osztrák törvények behozattak, hanem akarja a magyar törvényeket, vagyis egészen új törvényeket bevinni. Ezt igen természetesnek találnám azon esetre, ha Magyarországon rendezett kodifikált törvények volnának [...]. Egyébiránt oly mélyen semmi a polgári életbe be nem hat, mint pl. az örökösödési törvények, mint általában a polgári törvények: ezeket csak azon feltevésben lehetne visszaállítani, mint az előttem szólott t. képviselő úr [Gál János] mondotta, hogy évtizedek kellene arra, hogy egy polgári törvénykönyv életbe léptetessék. De én ezen véleményben nem vagyok, és azt hiszem, hogy a jövő ülésszak alatt minden esetre életbe fog lépni a polgári törvénykezés [...]. Így sokkal célszerűbbnek vélném, hogy akkor, midőn már Magyarországon kész törvények lesznek, léptetessenek azok életbe Erdélyben is, mintsem, hogy ott 3 év alatt kétszer léptessünk életbe új törvényeket.”⁴³

Nárai Szabó (alaptalanul) optimista álláspontja szerint legtöbb három éven belül a magyar polgári törvénykönyv meg fog születni.

Következésképpen az erdélyi képviselők által előterjesztett törvényjavaslatot elutasították. A vonatkozó jegyzőkönyv szerint ez a következőképpen történt:

„Tehát kérem azon képviselőket, kik azon törvényjavaslatot, melyet gr. Teleki Domokos és több erdélyi képviselő az osztrák törvényeknek Erdélyben megszüntetéséről a ház asztalára letettek, és jelenleg tárgyalás alatt volt, elfogadni kívánják, méltóztassanak felállani. (Megtörténik.) Méltóztassanak állva maradni mindaddig, míg a jegyző urak megszámolják. (Megtörténik.) Most, kérem, méltóztassanak azok felállani, kik el nem fogadják. (Megtörténik.) A többség, úgy látom, a mellett van, hogy ne fogadtassék el.”

A kormány technikai kérdésként, jóindulatú naivitással kezelt egy olyan problémát, amely sokkal mélyebb gyökerű, és – utólag egyértelműen látszik – másképp kellett volna kezelni. A történelmi tények Gál János álláspontját igazolták.

41 Nárai Szabó Miklós (Nárai, 1821 – Budapest, 1907) jogász. Ügyvéd, majd Budapesten az országbírói értekezlet tagja, igazságügyi államtitkár Horvát Boldizsár miniszter mellett és a kőszegi kerület országgyűlési képviselője. Ezt követően a budapesti királyi ítélőtábla elnöke (1870–1884), majd a Kúria másodelnöke (1884-től), illetve elnöke (1888–1905).

42 Utalás az Országbírói Értekezletre.

43 Hivatkozva SÁNDORFY: *i. m.*, 106. A teljes, rendkívül érdekes, részletes elemzést érdemlő vita a Képviselőházi Napló 1868. december 8-ai országos üléséről szóló részében olvasható. Vö. Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója, 11. kötet, Athenaeum, Pest, 1868, 427–432.

7. „Éppen a két testvérhaza politikai egyesülésével járt együtt a jogrendszer kettéhasadása”

A kodifikációs erőfeszítések Magyarországon 1868-at követően valóban elkezdődtek, de a polgári törvénykönyv gyors megalkotása lehetetlennek bizonyult. Következésképpen Erdélyre nem volt milyen új polgári törvénykönyvet kiterjeszteni. Ezért ott az impérium-váltáskor (Erdély Romániához való csatolása, 1918/20) még mindig az Optk. volt hatályos, sőt, az a második világháború időszakáig hatályban is maradt.⁴⁴ Ahogy Szladits fogalmazott: különös ellentét, hogy míg Werbőczy hatalmas műve az országnak három részre szakadása ellenére századokon át megőrizte a magyar jogrendszer elvi egységét, addig „éppen a két testvérhaza politikai egyesülésével járt együtt a jogrendszer kettéhasadása”.⁴⁵

Azt is fontos leszögezni, hogy a kiegyezés után az Optk. ausztriai és erdélyi változata között megindult a „szétfejlődés”, ugyanis az 1867 után elfogadott magyar törvények több esetben módosították az Optk.-t, azaz elkezdett kialakulni az Optk.-nak a sajátos erdélyi formája.⁴⁶ Ugyanakkor, természetesen, a magánjogi fejlődés Ausztriában is folytatódott, így olyan törvényi rendelkezések is voltak, amelyeket Ausztriában hatályon kívül helyeztek vagy módosítottak. Erdélyben viszont a korábbi normaszöveg maradt hatályban (például az Optk. 943. §-a az ajándékozási ígélet írásbeli alakhoz kötöttségéről Erdélyben hatályban maradt, Ausztriában pedig közokirati kényszert írtak elő). Az Optk. három nagy novelláris reformja (1914–1916) szintén nem került Erdélyben átvételre.

Szintén fontos kérdés, hogy mivel a polgári törvénykönyvek nem képezik a magánjog egészét, és nem is szabályozhatnak minden kérdést, mi volt a magyar magánjog egésze és az Optk. közötti viszony Erdélyben. Grosschmid Béni nagyon helyesen ismer- te fel, hogy az Optk. felett *ius commune*-ként ott lebegett a magyar magánjog, ugyanis ha bármely kérdés az Optk. alapján nem volt eldönthető, kiegészítő jelleggel a magyar magánjogot kellett alkalmazni.⁴⁷

44 Részletekről lásd VERESS Emőd: *Kilenc évtized – az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv Erdélyben = Ad Salutem Civium Inventas Esse Leges. Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris, Kolozsvár, 2019, 157–171.

45 SZLADITS: *Az Erdély-részi...*, i. m., 468.

46 Az 1867 utáni magyar jogfejlődés az Erdélyben hatályos Optk.-t számos részletében módosította. Csak példajelleggel kiemelve ilyen módosító törvények: az 1876. évi XVI. törvény- cikk a végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellé- keiről; az 1877. évi XX. törvény cikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről; az 1879. évi L. törvény cikk a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről; az 1881. évi XLI. törvény cikk a kisajátításról; az 1894. évi XXXI. törvény cikk a házassági jogról; az 1894. évi XXXIII. törvény cikk az állami anyakönyvekről; az 1894. évi XXXII. törvény cikk a gyermekek vallásáról; az 1874. évi XXIII. törvény cikk a nők teljeskorúságáról; az 1885. évi XXIII. törvény- cikk a vizjogról; az 1884. évi XVI. törvény cikk a szerzői jogról; az 1883. évi XXV. törvény cikk az uzsoráról és káros hitelügyletekről; az 1895. évi XXXV. törvény cikk a törvényes kamatláb meghatározásáról stb.

47 GROSSCHMID: *i. m.*, 36–37.

Az Optk. 10. §-a szerint a szokás csak akkor minősül jogforrásnak, ha valamely törvény arra kifejezetten hivatkozik. Alapvető változás volt, hogy ez a norma gyakorlatilag az Optk.-nak mint erdélyi partikuláris szabálynak a magyar jogba történő integrálásával megszűnt. Ugyanis 1868-tól az Optk. szokásjogi úton is módosulhatott (törvényrontó szokás), mert a magyar jogban a szokás a törvénnyel azonos jogforrási szinten álló norma volt.

Az Optk. erdélyi hatályban maradásának fő oka, hogy a magyar polgári jogi kodifikáció az 1848-as politikai célkitűzésből lassan konkrét tervvé formálódott, és a magyar jogegységesítést egy új polgári törvénykönyv révén vélték megvalósíthatónak, ugyanis a kiegyezést követően a kodifikáció számára újra kedvező környezet alakulhatott ki. Ugyanakkor a magyar Polgári törvénykönyv első tervezete csak 1900-ra készült el, és ez sem lépett hatályba, így Erdély és Magyarország között a jogegység Erdély trianoni elcsatolása előtt nem jött létre.

Összegezve, Erdély helyzete a polgári jog története szempontjából sajátos. Magyarországhoz hasonlóan itt is 1853-ban léptették hatályba az Optk.-t, amely mellett további magánjogi tárgyú törvényeket is alkalmaztak. Erdélyben viszont, Magyarországtól eltérően, 1861-et követően is hatályban maradt az Optk. (az Országbírói Értekezlet nem működött Erdély vonatkozásában), sőt, még az impériumváltás (1920)⁴⁸ után is. Erdélynek így Románia keretében is több mint két évtizedig még partikuláris magánjoga volt. Dél-Erdélyben 1943-ban, Észak-Erdélyben pedig csak 1945-ben lett hatályos az 1864. évi román Polgári törvénykönyv.⁴⁹ 1868-ban a magyar és az erdélyi jog egységesítésének a lehetőségét a helyzet félreismerése miatt elvesztették.

A magyar kodifikáció pedig elhúzódott: 1928-ban már a kódex ötödik szövegváltozata készült el (*Magyarország Magánjogi Törvénykönyve* címmel), amely Magánjogi törvényjavaslatként (Mtj.) vált ismertté, és hivatkozták a későbbiekben kvázi jogszabályként a bíróságok, míg az első, valóban hatályba is lépett magyar Polgári Törvénykönyvet (régii Ptk.) végül csak 1959-ben, a szovjet típusú diktatúra körülményei között fogadták el.⁵⁰ Az erdélyi és magyarországi magánjog egysége pedig sosem valósult meg.

48 Erdély Romániához történő csatolása a trianoni békeszerződés alapján. Részletekről lásd: ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*, Osiris, Budapest, 2007.

49 Részletekről lásd Camil Negrea (1882–1956) munkásságát, például Camil NEGREA: *Evoluția legislației în Transilvania de la 1918 până astăzi (Problema Transilvaniei)*, Tipografia „Cartea Românească” din Cluj, Sibiu, 1943; Camil NEGREA: *Dreptul civil al ținuturilor ardeleni și ungurene în comparațiune cu dreptul civil român*, Cluj, 1933–1938; Camil NEGREA: *Dreptul civil al ținuturilor ardeleni și ungurene în comparațiune cu dreptul civil român*, Cluj, 1921–1923, több kötet; pl. I. köt.: *Raporturile de obligațiuni. Partea I. Izvoarele obligațiunilor*, Cluj: Biroul de ziare și librărie „Friedman”, 1921; III. köt.: Cluj: Librăria „G. Onișor”, 1923; Camil NEGREA: *Dreptul civil valabil în Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș (cu note comparative asupra codului civil român)*, Cluj, 1930. Romániában az erdélyi partikuláris jog kérdéseivel külön szakfolyóirat, az *Ardealul Juridic* (1921–1940) foglalkozott.

50 Az első magyar polgári törvénykönyv elfogadásáról részletesen lásd még: VERESS Emőd: *Megjegyzések az 1959. évi IV. törvény keletkezéstörténetéhez: ideológiai környezet és valóság = Magyarország első Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény a polgári jogi kodifikáció történetének tükrében* (Mádl Ferenc emléksorozat), szerk. MÁDL Ferenc, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, 2022, 7–30.

Irodalomjegyzék

1. ÁBRÁNYI Kornél: *Tisza Kálmán. Politikai élet- és jellemrajz*. 3. kiadás, Athenaeum, Budapest, 1878.
2. *Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich*, 246/29. Nov. 1852.
3. *Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója, 11. kötet*, Athenaeum, Pest, 1868.
4. BALOGH Judit: *A magánjog átalakításának 1848-as kísérlete és az osztrák jog uralma*, Jogtudományi Közlöny, 1999/10, 409–416.
5. DEÁK Farkas: *Gróf Teleki Domokos emlékezete*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1881.
6. GEDEON Magdolna: *Az osztrák polgári törvénykönyv bevezetése Magyarországon*, Klió, 2011/4, 78–83.
7. GROSSCHMID Béni: *Magánjogi előadások. Jogszabálytan*, Athenaeum, Budapest, 1905.
8. HOMOKI-NAGY Mária: *A magyar magánjog fejlődését befolyásoló jogforrások a neoabszolutizmus idején = Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*, szerk. HOMOKI-NAGY Mária, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2018, 433–443.
9. HOMOKI-NAGY Mária: *A magyar magánjogi kodifikáció első lépései = Emlékkönyv Dr. Szabó András 70. születésnapjára*, szerk. TÓTH Károly, JATE Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1998, 149–160.
10. HOMOKI-NAGY Mária: *Az osztrák polgári törvénykönyv és a kiegyezés*, Jogtörténeti Szemle, 2007/3, 16–23.
11. HOMOKI-NAGY Mária: *Megjegyzések a magyar szerződési jog fejlődéséhez = Ünnepi kötet Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 80. születésnapjára*, szerk. JAKAB Éva, POZSONYI Norbert, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2014, 209–220.
12. KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*, Gondolat, Budapest, 2023.
13. *Képviselőházi irományok, 1865, VII. kötet*, Atheneum, Pest.
14. MÁDL Ferenc: *Magyarország első polgári törvénykönyve – az 1959. évi IV. törvény – a polgári jogi kodifikáció történetének tükrében*. (A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei, X. kötet) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960.
15. *Magyarországi Rendeletek Tára 1867*, Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1868.
16. Camil NEGREA: *Dreptul civil al ținuturilor ardelenne și ungurene în comparațiune cu dreptul civil român*, Cluj, 1933–1938.
17. Camil NEGREA: *Dreptul civil al ținuturilor ardelenne și ungurene în comparațiune cu dreptul civil român*, Cluj, 1921–1923.
18. Camil NEGREA: *Dreptul civil valabil în Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș (cu note comparative asupra codului civil român)*, Cluj, 1930.
19. Camil NEGREA: *Evoluția legislației în Transilvania de la 1918 până astăzi (Problema Transilvaniei)*, Tipografia „Cartea Românească” din Cluj, Sibiu, 1943.
20. Christian NESCHWARA: *Az osztrák jog Magyarországon*, Jogtörténeti Szemle, 2007/3, 42–46.

21. NIZSALOVSZKY Endre: *Szalay László kodifikációs külföldi kapcsolatai és a sioni epizód.* (A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományos Osztályának Közleményei, XIV. kötet, 1–2. sz.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.
22. RAFFAY Ferenc: *A magyar magánjog kézikönyve*, I, 3. kiadás, Pannonia, Győr, 1909.
23. *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich*, 99/29. Mai 1853.
24. ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*, Osiris, Budapest, 2007.
25. SÁNDORFY Kamill: *Miért maradt meg Erdélyben az osztrák polgári törvénykönyv*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1941/1, 85–110.
26. SZALAY László: *Codificatio*, Budapesti Szemle, 1840/1, 238–260.
27. SZALAY László: *Tévedések II. = Publicistai dolgozatok*, II, szerk. SZALAY László, Heckenast Gusztáv, Pest, 1847.
28. SZLADITS Károly: *Az Erdély-részi magánjog*, Gazdasági Jog, 1940/8.
29. SZLADITS Károly: *Az osztrák polgári törvénykönyv novella-javaslatáról*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1908/284.
30. SZLADITS Károly: *Szászy Béla*, Jogtudományi Közlöny, 1932/24, 27–28.
31. VÉKÁS Lajos: *Az ausztriai magánjog az Országbírói Értekezlet utáni magyar magánjogban*, Erdélyi Jogélet, 2025/1, 9–20.
32. VERESS Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*. 2. kiadás, Forum Iuris Kiadó–HVG ORAC, Kolozsvár–Budapest, 2020.
33. VERESS Emőd: *Az 1864. évi román Polgári törvénykönyv: hét-hét érv az „idegen” jog átültetése ellen és mellett*, Jogtudományi Közlöny, 2024/6, 273–282.
34. VERESS Emőd: *Emlékezés Raffay Ferencre (1870–1907)*, Erdélyi Jogélet, 2025/1, 7–8.
35. VERESS Emőd: *Fejezetek a magyar magánjogi kodifikáció történetéből – európai kitekintéssel*, Forum Iuris, Kolozsvár, 2022.
36. VERESS Emőd: *Kilenc évtized – az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv Erdélyben = Ad Salutem Civium Inventas Esse Leges. Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris, Kolozsvár, 2019, 157–171.
37. VERESS Emőd: *Megjegyzések az 1959. évi IV. törvény keletkezéstörténetéhez: ideológiai környezet és valóság = Magyarország első Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény a polgári jogi kodifikáció történetének tükrében (Mádl Ferenc emléksorozat)*, szerk. MÁDL Ferenc, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, 2022, 7–30.
38. VERESS Emőd: *Szladits Károly és a magyar magánjogi kodifikáció*, Magyar Jog, 2024/4, 210–217.
39. WENZEL Gusztáv: *A magyar és erdélyi magánjog rendszere*, I, Kir. M. Egyetemi Nyomda, Buda, 1863.